

KRONIKA

Zomrel RNDr. Alojs Matějka, DrSc.

25. augusta 1978 zomrel v Prahe doc. dr. Alojs Matějka, DrSc., čestný člen Slovenskej geologickej spoločnosti a spoluautor modernej tektonickej syntézy Západných Karpát. Odišiel krátko predtým, ako sme sa chystali spoločne s ním osláviť jeho osemdesiate narodeniny a zaželať do ďalších rokov zaslúženého odpočinku dobré zdravie a pohodu.

Odchod dr. Alojsa Matějku je odchodom prvého československého geológa pražskej školy, ktorý svoj život od vzniku ČSR až do smrti zasvätil bádateľskej činnosti slovenskej časti Západných Karpát. Na Slovensko prišiel ako sotva dvadsaťročný pracovník Štátneho geologického ústavu ČSR v Prahe plný elánu a tvorivej aktivity. Veľmi rýchlo vnikol do problematiky tektoniky pásmových pohorí a za krátke obdobie šiestich rokov (1925—1930) geologicky zmapoval takmer celú severnú časť Veľkej Fatry a súčasne podnikol mnohé korelačné pochádzky aj v iných horstvách Slovenska. Výsledkom tohto nezvyčajne aktívneho a plodného obdobia bola jeho definícia tektonických jednotiek mezozoika, napr. spodného subtatranského príkrovu (teraz križňanský príkrov), vrchného subtatranského či chočského príkrovu, ako aj šiprunskej série, reprezentujúcej podľa neho vysokotatranský príkrov. Vyvrcholením jeho bádania bolo spoločné dielo s D. Andrusovom *Aperçu de la géologie des Carpathes occidentales de la Slovaquie centrale et des régions avoisinantes*, prvá moderná syntéza tektoniky Západných Karpát, ktorej hlavná téza o zložitej príkrovej stavbe doteraz nestratila platnosť. V nej sa po prvý raz stretávame s tektonickým členením, ktoré neskôr prešlo do učebníc ako pienidy, tatridy, granidy a gemeridy a rad ďalších tektonických jednotiek nižšieho radu.

Dr. A. Matějka však nebol len veľmi výkonným terénnym geológom. Osobitne charakteristický bol jeho nezvyčajný pozorovací talent a zmysel pre detaily, ktorý mu umožňoval veľmi dobre odlišovať litostratigrafické jednotky. Pri hodnotení stratigrafického rozpätia takto vymedzených litostratigrafických jednotiek musíme mať na zreteli, že dr. A. Matějka, podobne ako ostatní pracovníci pražskej školy venujúci sa vtedy geologickému výskumu Slovenska, mal predovšetkým na zreteli tektonický výskum. Stratigrafické bádanie, najmä biostratigrafický výskum mezozoika, bolo vtedy zanedbané. Jediným kritériom bola superpozícia a litologická korelácia za súčasného chápania litostratigrafických jednotiek ako chronostratigrafických. Len tak si možno vysvetliť, že dr. A. Matějka svoje pôvodné a správne konštatovanie, že chočský dolomit je aj normálnym nadložíom lunzských vrstiev, neskôr pozmenil a priklonil sa (asi pod vplyvom R. Kettnera) k náhľadu, že sú to ladinské dolomity a na lunzských vrstvách spočívajú tektonicky ako súčasť vyššieho príkrovu, ako je chočský. V tom zmysle treba chápať aj jeho definíciu šiprunskej série ako vysokotatranského príkrovu. Jej fažisko bolo v nevhodnej korelácii spodnotriasových kremencov a zlepcencov s kremencovými a zlepcovými vrstvami karpatského keupru. Na konci svojej bádateľskej činnosti v oblasti mezozoika si bol dr. A. Matějka týchto nedostatkov vedomý a je škoda, že jeho neskoršie zameranie sa na výskum flyšových Karpát mu neumožnilo v sľubne započatej práci ďalej pokračovať, lebo už pred zverejnením základného diela o stavbe Západných Karpát rozpracúval s jemu vlastnou húževnatosťou flyšové pásmo Západných a Východných Karpát. Keďže sa v tom čase do geologickej sféry premietli aj záujmy hospodárstva nového českosloven-

ského štátu, dr. A. Matějka sa postavil na čelo mladých českých geológov, medzi ktorých patrili O. Kodým, L. Zelenka a iní, a pustil sa do náročného programu výskumu flyšových Karpát. Treba podčiarknuť, že sa v tom čase v susedných krajinách, osobitne v Poľsku a Rumunsku, vynakladalo veľké úsilie na vyhľadávanie priemyselných zásob ropy a zemného plynu. Dr. A. Matějka ako predstaviteľ vtedajšej štátnej geologickej služby sa v spolupráci s L. Zelenkom a O. Kodým ujal výskumnej geologickej činnosti na území československých flyšových Karpát, ktoré sa v tom čase, okrem neogénnych panví, pokladali za jedinú perspektívnu oblasť na ropu.

V desaťročí po prvej svetovej vojne pracoval A. Matějka v okolí Tereble a Boržavy, neskôr v povodí Uhu pri Vołosjanke na vtedajšej Podkarpatskej Rusi (v dnešnej Zakarpatskej oblasti USSR). Riešil tam litostratigrafické pomery flyšových usadenín a ich geologickú stavbu so zreteľom na možnú akumuláciu ropy a zemného plynu. V spolupráci s L. Zelenkom zmapovali územie na naftové ciele, ktoré predtým rozpracúvali rakúski a maďarskí geológovia, a to predovšetkým v okolí Jasine v dnešnej Zakarpatskej oblasti USSR a pri Zborove a Bardejove na východnom Slovensku. V ostatných rokoch pred druhou svetovou vojnou sa A. Matějka ešte dokázal venovať charakteru nasunutia magurského prikrova a skúmať územie od Duklianskeho priesmyku po Mikovú. Poznatky z toho výskumu však pre vojnové udalosti zverejnil až v prvých rokoch po oslobodení.

Azda najvýraznejší vrchol dosiahla Matějкова vedecká erudícia, a to napriek nepriaznivým udalostiam, ktoré ho postihli v r. 1951 a oddelili od vedeckej činnosti, po roku 1948. Pri nastolení plánovaného a systematicky vedeného geologického výskumu sa bádateľský duch terénneho pracovníka, akým bezpochyby bol A. Matějka, rozvinul do nebyvalých rozmerov.

Na zvládnutie rozsiahleho výskumného programu vo flyšových Karpatoch si za spolupracovníka pribral doc. dr. Z. Rotha, s ktorým potom celé štvrtstoročie, až do ukončenia aktívnej výskumnej činnosti a odchodu do dôchodku, intenzívne spolupracoval. Z tejto plodnej spolupráce sa zrodili nielen desiatky vedeckých článkov, štúdií a monografií, lež aj geologické mapy celých oblastí a regiónov, ktoré sa stali súčasťou edičného programu regionálnych máp ČSSR. Treba vyzdvihnúť, že geologické mapy, ktoré dr. A. Matějka zostavoval, sa vyznačujú presnosťou opisu pozorovaných javov, a preto aj po uplynutí času zostávajú dielom trvalej hodnoty a môžu byť vzorom súčasným generáciám.

Medzi najvýznamnejšie monografie A. Matějku o flyšových Karpatoch patrí Geologie magurského flyše v severním povodí Váhu medzi Bytčou a Trenčínem, ako aj dielo Pelosiderity Moravskoslezských Beskyd, za ktoré spolu s doc. dr. Z. Rothom bol pociený Štátnou cenou I. stupňa (1954).

Popri výskumnej činnosti vo flyšových Karpatoch sa dr. A. Matějka venoval aj praktickým otázkam vyplývajúcim z potrieb národného hospodárstva a priemyslu. Treba spomenúť jeho činnosť ako naftového experta pre neogénne panvy a staršie útvary Západných Karpát, ako aj inžinierskogeologické práce pre vodné diela a hydrogeologickú výskumnú a posudkovú činnosť.

Odchod dr. Alojsa Matějku je veľkou stratou slovenskej geológie. Odišiel človek, ktorého kritický vplyv a veľká náročnosť na výskumnú prácu, v ktorej bol sám príkladom, nám bude v diskusiách aj v súkromnom živote veľmi chýbať.

J. Bystrický — B. Leško